

JANEZ PUH (1862 - 1914)

Izumitelj, vizionar, tovarnar, avstrijski industrialec slovenskega rodu, slovenski tehnični genij, ki se je s svojimi izumi zapisal v svetovno tehnično zgodovino ...

“... in tujina se diči z deli njihovih rok.”

Tudi njegova življenjska zgodba potrjuje besede pesnika Otona Župančiča, zapisane v Dumí.

Pripravila mag. DARJA LAVRENCIČ VRABEC
Knjižnica Otona Župančiča, Ljubljana
e-mail: darja.lavrencic@koz.si

Svetovalec: Aleš Arih, Pokrajinski muzej Ptuj
Zgodovinski arhiv na Ptuj

PUHOV MUZEJ

Juršinci 3 b, 2256 Juršinci
Info: 051 260 506 ali Občina Juršinci: 02 758 2141
e-mail: vlado.slodnjak@gmail.com

Življenje in delo

- Rojen 27. junija 1862 kot sin želarja (kajzarja) Franca Puha in matere Neže, roj. Cizerl, iz Oblačka 79, v občini Sakušak pri Juršincih (Sv. Lovrenc v Slovenskih goricah).
- Obiskuje enorazredno osnovno šolo pri Lovrencu v Slovenskih goricah. Ko je star 12 let, se prične v Rotmanu pri Kranerju učiti za ključavničarja, nato nadaljuje zaradi svoje vedoželjnosti praktični pouk še na Ptuj in v Mariboru. Svojo učno dobo konča pri mojstru Cerškaku v Radgoni. To mu ni dovolj, zato odide na strokovno izpopolnjevanje v tujino, prek Dunaja v Nemčijo, od koder se vrne leta 1882.
- V letih 1882-1885 služi vojaški rok pri topništvu, kjer si pridobi strokovno znanje kot mehanik in celo postane prvi ključavničar v polku.
- Leta 1885 se za stalno naseli v Gradcu. Pri mojstru Luschneiderju popravlja neudobna in nevarna kolesa imenovana »mišolin« (Michaujev visokokolesnik) in razmišlja o konstrukcijskih izboljšavah. Pri mojstru Alblu te izboljšave tudi uresniči: tako da je znižal okvir kolesa, vanj vgradil dvoje enako velikih koles s krogličnimi ležaji, zadnje kolo pa sta gnala oba pedala z verigo.
- Leta 1889 se Puh osamosvoji in ustanovi svojo delavnico v Annenstrasse. Ustanovi podjetje »Styria VVerke« in izdela kolo z imenom »Styria«. To je v hudi konkurenci v letih 1893-1895 na mednarodnih dirkah doseglo odlične rezultate in zmagalo na slovitih vožnji od Bordeauxa do Pariza.
- Leta 1899 kupita kolesarski tovarnar Werner in Puh stari mlin v južnem delu Gradca in v njem se začne prva tovarniška proizvodnja koles. Ustanovitev Puhovih tovarn z imenom: »Erste Steiermarkrische Fahrradfabrik Johann Puch, A.C.«
- Leta 1901 pride iz Puhove tovarne prvo motorno kolo (z bencinskim motorjem).
- Leta 1903 Puh patentira napravo za nastavljanje vžiga pri eksplozijskih motorjih in izdela svoj prvi avtomobil, že leta 1904 pa predstavi izboljšanega. Leta 1903 tovarna prične s serijsko proizvodnjo koles z motorjem.
- Leta 1906 je dirkač Nikodem z dvocilindrskim motociklom dosegel na Gordon-Bennettovih dirkah v Franciji rekord s povprečno hitrostjo 77 km/h, kakršnega ni zmozel do tedaj nihče na svetu. Istega leta prične tovarna s serijsko proizvodnjo avtomobilov.
- Leta 1909 Puh prijavi patent za štirivaljni eksplozivni motor z dvema paroma zrcalno se gibajočih batov.
- Leta 1909 je poletel vodljivi zrakoplov »Estaric I« s Puhovim 25-konjskim motorjem, ki je propellersko gred poganjal prek verige. Po nesreči nad Semmeringom leta 1912, ki ga je močno prizadela, se je Puh nehal ukvarjati s področjem letalstva.
- Leta 1911 Puh prvič resno zbolí in znanцу hudomušno piše o tem z naslednjimi besedami: »Motor v mojih prsih je že zastarele konstrukcije in popušča v vrtljajih.«
- Leta 1912 je Puhova tovarna zaposlovala 1.100 delavcev, izdelala 16.000 koles, 300 motociklov in 300 avtomobilov.
- Izredno intenzivno delo v minulih desetletjih in veliki naporí so Puhu poslabšali zdravje, zato se umakne iz podjetja, še vedno pa ostaja neomajno zvest risalnim konstrukcijskim delavnicam.
- Po letu 1912 preživlja svoj prosti čas v konjušnici in se posveča tudi jahalnemu športu.
- Do leta 1914 je Puh razvil 21 različnih avtomobilskih tipov.
- 19. julija 1914 ga je v Zagrebu po končanih konjskih dirkah zadela srčna kap. Pokopali so ga v Gradcu. Njegove smrti javnost, žal, ni opazila, saj se je že pričela prva svetovna vojna.
- Puhova tovarna se je po njegovi smrti razvijala naprej in je bila 10. maja 1935 združena v koncern »Steyr-Daimler-Puch Werke A.C.« s sedežem na Dunaju.
- V letih 1953-1962 je tovarna Steyr-Daimler-Puch izdelovala priljubljene vespe.
- V letih 1954-1987 je bila produkcija usmerjena v mopede in »mopedrolerje«.
- V letih 1959-1974 poteka produkcija terenskega vozila Puch Haflinger.
- Leta 1971 se začne serijska proizvodnja terenskega vozila Puch Pinzgauer.
- Letnica 1979 označuje pričetek serijske proizvodnje terenskih vozil Puch-G/Mercedes C v kooperaciji z Daimler-Benzom.
- V letih 1984-1992 poteka izdelava VW Transporterja T3 s pogonom na vsa štiri kolesa in v standardni izvedbi za Volkswagen AC

- Leta 1987 se konča celotna produkcija dvokolesnih vozil in ustanovitev avtomobilske tehnike Steyr-Daimler-Puch.
- V letih 1990-1991 poteka sestavljanje vozil VW Golf Country za Volkswagen AG.
- V letih 1990-1994 poteka sestavljanje vozil Audi V8L (dolga izvedba) za Audi.
- Leta 1994 se prične serijska proizvodnja Jeep Grand Cherokee za Chrysler. Tovarna je slavila delovni jubilej izdelave 100.000. terenskega vozila tipa Mercedes/Puch G
- Leta 1996 se začne serijska proizvodnja Mercedes - E4 MATIC za Daimler-Benz.

S svojimi izjemnimi dosežki na področju tehnike je **Janez Puh** resnično velika in izjemna, večplastna osebnost, ne le v slovenskem merilu, temveč celo v evropskem in v svetovnem merilu. Čeprav je izšel kot sin malega kmeta (kajžarja) iz zelo skromnih razmer s severovzhodnega koščka slovenske zemlje, natančneje iz Prlekije, pa je s svojo bistrostjo, vedoželjnostjo, nadarjenostjo in naravnim talentom za tehniko, ki mu je bil položen že v zibelko, pa tudi s samozavestjo prleškega človeka odšel v svet, kjer so bile mnogo boljše možnosti za ustvarjalno delo na področju tehnike, kjer se je uveljavil kot izumitelj in ustvarjalec, genialni mehanik in celo industrijalec (tovarnar).

Sam sicer ni izumil npr. kolesa kot vozila, pač pa je vozila izpopolnjeval s svojimi izumi in patenti. Puh pa je bil več kot le inovator, bil je tudi izumitelj, in to tako izviren, da je za vrsto svojih izumov uveljavil patentno zaščito.

Poznamo 19 njegovih patentov, prijavljenih v uradni zaščitni postopek v letih 1899 - 1913, podeljenih pa v letih 1900 -1915 (poslednja patenta so mu priznali posmrtno, enega pa so mu podelili le štiri dni pred smrtjo). Še več pa je bilo posmrtnih objav njegovih patentov. Med omenjenimi patenti jih je 13 s področja tehnologije cestnih vozil in 6 za pisalne stroje. Deloval je tudi na opodročju avtomobilizma, preizkusil se je celo na letalskem področju, vendar je to delo opustil.

Janez Puh je dolgo časa slovenski javnosti ostal neznan, mnogo bolj je bil kot Johann Puch uveljavljen v tujini, pri naših sosedih Avstrijcih, kjer je preživel glavnino svojega življenja. Precej časa se sploh ni vedelo, da je bil Slovenec, otrok slovenskih staršev, ki ga je "uka žeja" vodila v svet, kjer se je uveljavil.

Eden od razlogov za to, da je toliko časa ostal pri nas neznan, je tudi ta, da Slovenci že vsaj 150 let slavimo svoje pesnike in pisatelje, ki so s svojim delom utemeljili narodno zavest in konstituirali slovenski narod. Naravoslovna oz. tehnična inteligenca, ki je že po svojih strokah usmerjena nadnacionalno, pa je prav zato ostala nekako prezrta.

Bil je Slovenec po rojstvu in po maternem jeziku, vendar je s svojim velikim strokovnim delom to pogojenost presegal. Zapisal se je v svetovno zgodovino tehnike. Bil je človek, brez akademskega naziva, pa vendar z velikim talentom, ki se ni bal evropske konkurence, Živel je v Evropi, hkrati pa ni nikoli pozabil od kod je izšel in v svoj rojstni kraj se je vedno rad vračal.

Povzeto po knjigi JANEZ PUH- Johann Puch: človek, izumitelj, tovarnar, vizionar. Ur. Kristina Šamperl Purg. Ptuj: Zgodovinski arhiv, 1998. (Publikacije Zgodovinskega arhiva Ptuj).

Puhova cimprača in spominska soba Janeza Puha – Društvo rojaka Janeza Puha

Njegova rojstna (prvotna) domačija ni ohranjena. Na kraju, kjer je nekoč stala Puhova rojstna hiša, na Sakušaku 79, stoji danes sodobna stanovanjska hiša, ki z vgrajeno spominsko ploščo opozarja, da se je leta 1862 tu rodil svetovno znani izumitelj Janez Puh. Plošča je bila odkrita ob 130-letnici njegovega rojstva in je sprožila plaz raziskovalnih aktivnosti o njegovem življenju in delu.

Zgodba o Puhovi cimprači pa je zgodba o velikih naporih njegovih rojakov, njihovi veliki motivaciji, izjemni volji, tudi pozitivni trmoglavosti, in vztrajnosti, da bi se na ta način poklonili svojemu velikemu rojaku, se mu s ponosom zahvalili za njegovo izjemno delo in nanj opozorili slovensko in tudi tujo javnost. Svoje moči so združili občina Juršinci, Zgodovinski arhiv Ptuj (zlasti mag. Kristina Šamperl Purg, ki je začela s tem obsežnim projektom in ima velike zasluge, da je Janeza Puha umestila v slovenski kulturni prostor, pa tudi v svet ob bok velikanom tehnike), Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Ptuj in Društvo rojaka Janeza Puha Juršinci.

V bližini Puhove domačije (Sakušak 118) je stala podobna cimprača, zato je bila lahka odločitev, da se jo prestavi na mesto, kjer je nekoč stala Puhova rojstna hiša. Še preden je prišlo do odkupa in izdelave načrta za njeno prestavitev, je pogorela.

Spet je bilo potrebno začeti vse od začetka. Po temeljitem iskanju na terenu so strokovnjaki leta 1999 v bližini Puhove domačije našli cimpračo, ki sodi v čas Puhovega rojstva. Žal jo je tudi tokrat nekaj ur pred odprtjem (12. avg. 2000) požar do tal uničil.

Žalost, trma in odločnost so vsem sodelujočim dale novih moči. V rekordnem času je uspelo nemogoče - namesto pogorelega muzeja, je vsem pri projektu sodelujočim uspelo postaviti objekt, ki je ohranil zgodovinske, etnološke in sociološke značilnosti časa, v katerem je Puh živel in deloval. Leta 2002 je bilo ponovno nesrečno; ognjeni zublji so zajeli slamnato streho Puhovega muzeja in jo uničili.

Puhovi rojaki tudi tokrat niso obupali. Še z večjo voljo smo se lotili obnove požganega muzeja, mu dodali gospodarsko poslopje in obiskovalcem podarili domačijo, ki močno spominja na tisto, v kateri se je rodil Janez Puh. V spominski sobi Janeza Puha si je mogoče ogledati precej eksponatov, ki so povezani z njegovim življenjem in delom. Razstavljeno je tudi nekaj originalnih puhovih koles (dvoje ženskih in dvoje moških koles) iz 30. let 20. stoletja. Ekspoziti v Puhovi spominski sobi so izvzeti iz razstave Zgodovinskega arhiva na Ptujju z naslovom **Janez Puh, Johann Puch, človek, ki je svet obrnil na glavo**, avtorice mag. Kristine Šamperl Purg, postavljene 1999 v Dominu na Ptujju.